

IV Kongres Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski „Spotkania kultur”, Kraków 19–22 października 2022 r.

W dniach 19–22 października 2022 r. w Krakowie odbył się IV Kongres Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski. Kongres to międzynarodowe wydarzenie organizowane co pięć lat przez środowisko krakowskich historyków, poczynając od 2007 r. W kolejnych edycjach wydarzenia uczestniczyli badacze z wielu krajów, przede wszystkim historycy, ale też antropolodzy, archeolodzy, archiwiści, historycy sztuki, językoznawcy, kulturoznawcy, literaturoznawcy, socjolodzy. Kilkudniowe spotkania służą rozwijaniu międzynarodowego dialogu, wymianie doświadczeń i wiedzy oraz popularyzacji badań nad dziejami Polski. Tegoroczny IV Kongres przygotowany przez Polskie Towarzystwo Historyczne, Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie odbywał się pod hasłem „Spotkania kultur”. Ideą było zwrócenie szczególnej uwagi na relacje i wzajemne oddziaływania różnorodnych nurtów i wzorców kulturowych występujących na przestrzeni wieków na terenie ziem polskich, a obejmujących wiele wymiarów, w tym kulturowy, etniczny, językowy, religijny, gospodarczy, demograficzny i społeczny.

Kongres obradował w Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podczas inauguracji, 19 października 2022 r., wręczono przyznawaną co pięć lat nagrodę „Pro Historia Polonorum” dla najlepszej książki historycznej, wydanej w języku obcym, poświęconej dziejom Polski lub regionu środkowoeuropejskiego. Laureatem został polsko-brytyjski badacz, wykładowca University College London School of Slavonic and East European Studies, prof. Richard Butterwick-Pawlikowski za publikację *The Polish-Lithuanian Commonwealth, 1733–1795. Light and Flame* (2021, Yale University).

Prace Kongresu odbywały się w wielu sekcjach dedykowanych zagadnieniom szczegółowym: 34 panelach tematycznych, dwóch panelach dyskusyjnych, sesji posterowej oraz panelu prezentującym projekty Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Archiwistycy poświęcona została sesja pn. „Archiwum jako fenomen kulturowy”, która odbyła się 21 października. Złożyło się na nią pięć wystąpień

badaczy zagranicznych oraz dyskusja, którą moderowali dr Dorota Drzewiecka (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) i prof. Władysław Stępnia.

Jako pierwszy wystąpił prof. Eric Ketelaar (Uniwersytet Amsterdamski) z referatem pt. „Archives as a Cultural Phenomenon”. Opierając się na klasycznym opracowaniu Lucii Thijssen (*1000 jaar Polen en Nederland*, Zutphen 1992), poświęconym stosunkom polsko-holenderskim na przestrzeni wieków, wysunął na pierwszy plan znaczenie źródeł archiwalnych dla powstania tej pracy. Zwrócił uwagę, że od tego, jakie dokumenty zostały archiwizowane oraz w jaki sposób do tego doszło, zależy to, co historyk dostrzeże przez pryzmat źródeł. Dla zachowania w miarę pełnego obrazu przeszłości ważne są: odpowiednie przeprowadzenie procesu selekcji dokumentacji przeznaczonej do wieczystego przechowania oraz działalność archiwów społecznych dokumentujących przestrzenie pomijane przez archiwa instytucji państwowych.

Kolejny referat pt. „Privacy Positions across the North Atlantic” wygłosiła dr Trudy Huskamp Peterson (Archiwista Stanów Zjednoczonych w latach 1993–1995, USA). Na wstępie zaznaczyła, że o ile temat ochrony prywatności pojawia się w dokumentach międzynarodowych i aktach prawnych, o tyle sama ochrona prywatności nie jest jednoznacznie zdefiniowana. We wprowadzeniu dr T. Peterson pokrótce omówiła jak międzynarodowe traktaty i umowy podchodzą do kwestii ochrony prywatności. Podkreśliła, że podejście do zabezpieczenia tej sfery życia ludzkiego różni się diametralnie w poszczególnych krajach. Co za tym idzie, prawo nie precyzuje jasno, co archiwa mają zachować i/lub udostępnić, a czego nie. To, co w jednym kraju może być upublicznione, w innym nie będzie udostępniane. Referentka podkreśliła, że w podejściu do ochrony prywatności najważniejsze są kompetencje profesjonalistów odpowiedzialnych za archiwizację i udostępnianie, ponieważ informacje, w tym osobiste, zawsze należy odczytywać w kontekście, w którym wystąpiły. Od takich osób wymaga się zarówno empatii poznawczej, jak i wiedzy na temat norm społecznych i zasad etycznych. Wymienione kompetencje służą temu, aby należycie ocenić, czy archiwizacja i/lub udostępnienie konkretnych dokumentów wystarczająco zabezpiecza interesy osób w nich występujących.

Następnie głos zabrała prof. Iryna Matiash (Uniwersytet Kijowski, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Ukraina) z referatem „Diplomatic Archives as a Cultural Phenomenon: The Polish Segment in Ukrainian Archives”. Zwróciła uwagę na wieloaspektowość informacji zachowanych w dokumentach dyplomatycznych oraz przedstawiła kształtowanie się kon-

cepcji archiwów dyplomatycznych w ujęciu historycznym. W skład tych archiwów wchodzi zarówno urzędowa dokumentacja, jak i prywatne spuścizny dyplomatów. Omówiła działalność ukraińskiego Towarzystwa Naukowego Historii Dyplomacji i Stosunków Międzynarodowych oraz założenia projektu „Diplomatic e-Archive”, którego efektem jest publikacja online dokumentów dyplomatycznych ze zbiorów archiwów ukraińskich. Zaprezentowała również materiały dotyczące Polski udostępnione na stronie internetowej tego projektu.

Naczelný Archiwista Estonii Priit Prisko w referacie „The Cultural Role of the Archives in the Digital Age” poruszył kwestię zmieniającej się roli archiwów w erze cyfrowej. Zaznaczył, że upowszechnienie dostępu do Internetu zmieniło percepcję historii i relacje między kulturą i archiwami. Archiwa zaś są nieodłączną częścią kultury i nie służą jedynie do przechowywania dokumentów bądź, szerzej, magazynowania pamięci. Przedstawił drogę, którą przeszły estońskie archiwa, wdrażając e-governance, a tym samym wprowadzając zasoby archiwalne w świat cyfrowy. Wskazał, że dzięki zastosowanym rozwiązaniom, obecnie 99,7% odwiedzin w archiwach estońskich odbywa się online. Podkreślił, że zbiory nieudostępni-
czone cyfrowo wręcz nie istnieją w świadomości użytkowników. Proces wdrażania e-governance w estońskich archiwach trwał od 1990 do 2015 r. Na pierwszym etapie zeskanowano inwentarze i udostępniono je jako bazę danych online. Dzięki temu w 2005 r. opisy wszystkich materiałów archiwalnych były dostępne online w cyfrowym katalogu. W tym samym roku uruchomiono portal, prezentujący skany dokumentów, a w 2009 r. wirtualną czytelníę. W 2014 r. wprowadzono dla użytkowników możliwość płacenia kartą. Ostatecznie od 2015 r. cała komunikacja w procesie dostępu do materiałów archiwalnych odbywa się online. Dzięki wprowadzonym rozwiązaniom archiwa otworzyły się szeroko na różnorodne kategorie użytkowników, już nie tylko na badaczy, osobiście odwiedzających czytelníę. Możliwy stał się także kontakt wyłącznie zdalny.

P. Prisko przedstawił też nowe wyzwania, przed którymi stanęły archiwa estońskie. Do opracowania opisów archiwaliów publikowanych online zastosowano crowdsourcing i współpracę z komercyjnymi podmiotami. Dzięki temu zawartość poszczególnych jednostek archiwalnych jest coraz dokładniej w nich odzwierciedlona i – tym samym – szerzej dostępna użytkownikom. W celu rozwijania edukacji archiwalnej i popularyzacji zbiorów archiwa organizują lekcje i warsztaty, przygotowują filmy szkoleniowe, które prezentowane na specjalnej platformie VOD. Rozpoczęto także prace nad zastosowaniem rozwiązań sztucznej inteligencji (AI) w praktyce archiwalnej, takich jak rozpoznawanie pisma odręcznego i twarzy oraz

maszynowe tłumaczenie. Podkreślił, że AI może przynieść rewolucyjne rozwiązania w archiwistyce i sprzyjać szerszemu otwarciu archiwów na społeczeństwo.

Ostatni referat sesji pt. „European Integration as a Cultural Phenomenon. What is the Role of Archives?” wygłosił Dieter Schlenker, dyrektor Archiwum Historycznego Unii Europejskiej we Florencji. Referent podkreślił, że integracja europejska jest przede wszystkim projektem kulturowym, a nie wyłącznie politycznym. Wskazał, że archiwa z jednej strony chronią pamięć poprzez zachowanie dokumentów, a z drugiej pełnią aktywną rolę, sprawiając, że dokumenty oddziałują na teraźniejszość dzięki zapewnieniu do nich powszechnego dostępu. Następnie krótko scharakteryzował strukturę organów Unii Europejskiej i ich archiwów. Przybliżył także tematykę badań naukowych, do których wykorzystywane są archiwa UE.

W dalszej części wystąpienia zaprezentował zasób i działalność Archiwum Historycznego UE. Podkreślił, że najważniejszą misją instytucji jest ochrona i upowszechnianie pamięci o historii i współczesności integracji europejskiej. W tym celu wprowadzono pełny dostęp cyfrowy do zasobów archiwalnych, podjęto także wiele programów grantowych oraz nawiązano współpracę z uniwersytetami. Realizacja zadań archiwum wiąże się z nawiązywaniem współpracy ze szkołami wszystkich poziomów, a także stowarzyszeniami. D. Schlenker podkreślił, że zarówno zbiory archiwum, jak i jego działalność, dzięki integracji badaczy i użytkowników z różnych krajów, propagują ideę zjednoczonej Europy.

Sesję poświęconą problematyce archiwistycznej zakończyła dyskusja i pytania do referentów. Spotkanie okazało się interesującym doświadczeniem: dzięki prezentacji różnych perspektyw na kulturotwórczą rolę archiwów ukazano potencjał kulturowy tkwiący w zbiorach archiwalnych i możliwości jego wykorzystania. Istotne było także podkreślenie odpowiedzialności archiwistów za właściwe kwalifikowanie i udostępnianie zgromadzonej dokumentacji. Jednocześnie należy docenić, że do programu tak ważnego wydarzenia, jakim był IV Kongres Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski, włączono odrębny panel poświęcony archiwistyce.

Konrad Szuba